

Sivas Türkülerinde “Sevgili” Teması

Zeliha SERTTAŞ

Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Erzincan

*Sorumlu Yazar

zeliha_serttas_@windowslive.com

Özet

Kültür, bir topluluğu diğerlerinden farklı kılan, o topluma özgü maddi ve manevi değerler bütünüdür. Kuşkusuz bu değerler bütünü içinde türkülerin önemli bir yeri vardır. Türkü, gerçekte hayalin keşiştiği bir noktada hayat bulan, söz ile sazı birleştiren ve hoş bir ezgi ile söylenen halk şiidir. Anadolu insanımızın saflığı, eşsiz güzelliği ve masum duyguları, sıcakta kavru lan buğday başakları gibi yanan yüreği, elleri kınalı, gözleri sürmeli gelinleri, sevip de kavuşamayan âşıkları, ilmek ilmek, nakış nakış türkülerin tezgâhında dokunmuştur. Bu nedenle türkülerde Anadolu insanına ve hayata dair pek çok tasavvuru bulmak mümkündür.

Yapılan çalışma bu temel düşünce ekseninde “sevgili” temasını konu alan Sivas türkülerini belirlemek ve onlar üzerine birkaç söz söylemek amacıyla zuhur etmiştir. İnceleme, TRT Türk Hak Müziği repertuarında yer alan Sivas türkülerinden yararlanılarak yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sivas, Türkü, Sevgili, Tema.

Abstract

Culture making a society differ from others is the set of material and spiritual values which are special to that society. Undoubtedly, Turkish folk songs have an important place within the set of values. Turkish folk songs, which is a kind of folk song accompanied by a nice tune, invigorates at the junction point of imagination and reality and combines lyrics with a stringed instrument. Naivety, unique beauty and innocent feelings, deep feelings such as sun-drenched wheatears, hands dyed with henna, brides whose eyes are eye lined, and melancholic lovers of Anatolian people are touched on the subject of Turkish folk songs in detail. Therefore, it is possible to explore a number of description concerning Anatolian people and life in these Turkish folk songs.

The purpose of the study is to determine Sivas folk songs whose subject is “lover” theme within the scope of the opinion mentioned above and make a comment on these folk songs. This study is finished with the help of Sivas folk songs which take place in the repertory of TRT.

Key words: Sivas, Turkish Folk Songs, Lover, Theme.

GİRİŞ

*Zifiri karanlıkta gelse şiiirin hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım*

[Bedri Rahmi Eyüboğlu]

Dil, insanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre biçimlenmiş ortak kuralların yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistemdir” (Korkmaz 2003: 67). Türküler ise bu sistemin bir parçasını oluşturan sözlü kültür ürünleridir. Bir kültür taşıyıcısı niteliğinde olan türküler Boratav; “Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiir.” şeklinde tanımlamıştır (Boratav 1969: 163). Bir başka

tanıma göre ise türkü; halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan, hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen manzum ve ezgili anonim bir üründür (Kaya 1999: 132).

Türkü metinleri bölge ve konularına has özellikler ya da ezgi ve sözlerin çeşitlenmesine göre ‘şarkı’, ‘deyiş’, ‘deme’, ‘hava’, ‘ninni’, ‘ağıt’, gibi başka isimlerle adlandırılmışlardır (Boratav 1988). Konya’da ‘oturak’, Urfa’da ‘kırık hava’, Ege’de ‘zeybek’, Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara’da ‘karşılama’, Harput’ta ‘şıkıltım’, Karadeniz kıyılarında ‘horon’, Isparta ve Eğirdir’de ‘datdiri’, Kars ve Erzurum’da ‘Sümmani ağzı’ adlarıyla da tanımlanan türkülerin ‘ağıt’, ‘boz lak’, ‘divan’, ‘hoirat’, ‘kayabaşı’, ‘koşma’, ‘maya’, ‘türkmani’ adlarını taşıyan çeşitleri de bulunmaktadır (Gözyayın 1989: 27).

Türküler, başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olaylar bütün bir milleti ilgilendirecek kadar büyük nitelikler taşıyabileceği gibi, dar çevrelerde meydana gelen cinsten de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, seferberlik, doğal afetler, oymak kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi sosyal olaylarla; sevda, talihe

kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuş şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Bu olayı yaşayan veya duyguyu taşıyan sanatçı kişinin bunları halk şiiriyle ifade etmesi türkülerini meydana getirir (Özbek 1981: 64).

Türkülerin bize sunduğu, vatan coğrafyasıdır. Bu öyle bir coğrafyadır ki onda hem binlerce yüzyıldır insan eli değmemiş temizliği ve doğallığıyla Anadolu'yu hem de en az bin yıldır halkımızın alın teri ve göz nuru ile değiştire geldiği toprağımızı buluruz (Başgöz 2008: 16). Anadolu insanımızın saflığını, eşsiz güzelliğini ve masum duygularını, sıcakta kavrulmuş buğday başakları gibi yanan yüreğini, kınalı ellerini, gözleri sürmeli gelinlerini, sevip de kavuşamayan bağrında ateşler yanan âşıkların türkülerin tezgâhında görürüz. Bu düşünceden yola çıkarak hazırlanan çalışmamızda Sivas menşeli türküler incelenmiştir. İncelemede "TRT Türk Halk Müziği Repertuarı" adlı kitaptaki 242 türküden yararlanılmıştır.

Sivas Türkülerinde "Sevgili"

Sivas, Orta Anadolu'nun tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel unsurlarıyla ön plana çıkan bir şehirdir. İklimi, tabiatı, mevsimi; sosyal hadiseleri; giyim kuşamı, yaşama biçimi, inançları, el sanatları, gelenek ve göreneklerinin yanında sevda, yâr, gurbetlik, fakirlik, doğal afet (sel), ölüm, askerlik, düğün, bayram, gelin olma, evlilik, çocuk hasreti, komşuluk ilişkileri ve vatan sevgisi de Sivas türkülerinde sıkça işlenen temalardandır. Bu temalar arasında ele alınan "sevgili" teması üzerine bir inceleme yaparak, birkaç Sivas türkü hakkında fikir yürüteceğiz.

*Niçin ağlamayım niçin gülmeyim
Deli gönül bir sevdaya bağlandı
Özü şirin sözü şirindir yarın
Gamzesi ok kaşı yaya bağlandı*

İnsan "kimi zaman saadeti kaybetmenin hasretiyle kavrulurken, kimi zaman da ummadığı bir saadetin tebessümüyle sürur bulur" (Gürbüz 2010: 174). Ağlamak da gülmek de latif olan tüm duyguların birer ifade aracıdır. Özellikle gönülde bir sevda varsa ister istemez gözler ağlayacak, yüzler gülecektir. Elem ve haz vazgeçilemeyen iki temel duygudur. Birbirine zıt olan bu duyguları ancak gamzesi birer ok, kaşları ise yay şeklinde olarak bir güzel yaşatabilir. Gözlere ve gönle hitap eden bu güzellik, âşığın sinisini delip geçmektedir. Bu âşık, yârinin dilinden dökülen şirin sözleri duyarak, onun özünün de şirin, güzel ve eşsiz olduğunu anlamaktadır. Sevgiliyi tasvir eden ve seven kişinin de içinde bulunduğu ruh halini anlatan bu türkü dinlerken ruhumuzun, o sevgilinin güzelliğiyle ve o âşığın sınırsız bakışlarıyla dolması kaçınılmaz bir durumdur.

*Bad-ı saba selam söyle o yare
Mübarek hatırı (anam) hoş mudur nedir
N'ideyim yitirdim (aman) bulamam çare
Mestane gözleri (anam) yaş mıdır nedir*

Sivas yöresinde yine çok bilinen ve ayrılık acısını farklı bir nazarla veren türkülerden biridir. 'Bad-ı saba' divan edebiyatında yâr kokusunu getirdiğine inanılan, ruhu okşayan, gönle ferahlık veren hafif bir rüzgâr olarak bilinir. Halk edebiyatında da bu mazmunu bazı türkülerde görmek mümkündür. Türküde geçen hatır kelimesi "durum, keyif,

hâl" (TDK 2009: 856) anlamında verilir. Bu bağlamda âşık, bir taraftan saba rüzgârı ile sevdiğine duygu yüklü nağmeleri fısıldarken, bir taraftan da onun ne hâlde olduğunu merak etmektedir. Yine türküde geçen mestane kelimesi, "kendinden geçmiş, sarhoş gibi" (TDK 2009: 1378) anlamına gelmektedir. Anlaşıldığı üzere sevilen yâr da sevdiğine karşı boş değildir; o da gözlerinden yaşlar akıtarak, ayrılığın sineye bir ok gibi saplandığını anlatmaktadır.

*Mah yüzüne bakma ile doylulmaz
Sıra sıra benleri var sayılmaz
Aşk meyinden içen âşık ayılmaz
Bilemedim bana n'oldu bu gece?*

Âşık Veysel'e ait olan bu dörtlükte sevgilinin güzelliği dile getirilmiştir. Güzel yüzü ay gibi parlayan ve benleri yüzünde sıra sıra dizili olan bu sevgili, yüzüne bakılmakla doylulmayan, eşi benzeri bulunmayan bir güzelliştir. Âşık bu güzelliği temaşa ederek kendinden geçmiş ve gönlündeki tüm latif duyguları açığa çıkarmıştır. Çünkü 'o', aşkın şarabından içerek sarhoş olmuş, kara sevdaya düşmüştür. Ayrıca düştüğü bu hali idrak edemeyecek kadar güçsüz, kendisine ne olduğunu bilemeyecek kadar da çaresizdir. Onun yüreğine düşen bu sevda bir taraftan yüreğini kıpır kıpır eden, heyecanlandıran bir taraftan da yüreğini bir ateş gibi saran, aklını, fikrini başından alan bir sevdadır.

*Soramadım bir çift sözü
Ay mıydı gün müydü yüzü
Sandım ki Zühre yıldızı
Şavkı beni yaktı geçti*

Aşkın dile gelmesinde ve âşığın gönül verdiği yârine yüreğini açmasında cesaret ön plana çıkar. Fakat sevgili göze görününce bülbül gibi şakiyan diller susup olur. Söylenecek tüm sözler, o anda unutulur. Çünkü âşık, sevgilisi karşısında ezim ezim ezilmekte ve mum gibi erimektedir. Sevgilisinin güzelliği karşısında kendinden geçen âşık onu gökteki aya ve parlaklığıyla dikkati çeken çoban yıldızına benzetmektedir. Öyle ki yüzünün parlaklığını aydan ve çoban yıldızından alan sevgilinin etrafına saçtığı ışık da bir hayli fazladır. Gözleri bu ışık karşısında kamaşan âşık, kendinden geçmekte ve sevdiğini bir an olsun aklından çıkarmamaktadır.

*Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlı beller bölük bölük bölünür
Yardan ayrılmışım bağrım delinir
Kâtip arzu halim yaz yara böyle
Güzelim ey güzelim ey güzelim ey*

Pir Sultan Abdal'a ait olan bu dörtlükte, sevgiliye duyulan özlem dile getirilmiştir. Âşık, elinde sazı ile gönlünü yaralayan güzele seslenerek ondan, bu sevda sözlerini duymasını istemektedir. Yârinin sesini duymamasına karşılık da kâtiplerin kapısını aşındırmakta ve bağrının delik deşik olduğunu bildirmektedir. Çünkü sevdayı için çektiği bu acıları kendisinin yazacak gücü yoktur. O sadece dilinden dökülen tatlı sözlerle ve hoş bir bağlama sesiyle kendinden geçmektedir. Bir iç çekişle beraber sevgilisine seslenerek ondan içinde bulunduğu durumu bilmesini istemektedir.

*Söğüdün yaprağı narindir narin
İçerim yanyor dışarım serin*

*Zeyneb'i bu hafta ettiler gelin
Zeyneb'im Zeneb'im allı Zeyneb'im
Beş köyün içinde şanlı Zeyneb'im*

“Güzellik, aşkın görünür kılınabilmesi için bir vasıttır. Mutlak güzelliğin işlevsel kılınabilmesi aşkla sağlanmıştır” (Bekiroğlu 2010: 14). Hâl böyle iken güzellik karşısında mum gibi erimek ve o güzelliğe bir ömür boyu bağlanmak da kaçınılmaz bir durumdur. Bu türküde de görüldüğü üzere âşık; allı, şanlı bir güzele vurularak o güzelin kemendisiyle nasıl bağlandığını ifade etmektedir. Fakat vurulduğu bu güzelin bir başkasına gelin gitmesi onun yüreğini dağlamakta ve ona büyük bir ıstırap çektirmektedir. Sevdiğini yaban eller almasına rağmen onu hâlâ büyük bir aşkla seven âşık, onun ardı sıra yüreğinin yangınına dile getiren türküler yakmaktadır. Çünkü ‘aşkın koşulunda değil kaçılarda, açılarda değil kapananda olduğunu’ (Bekiroğlu 2010: 27) iyi bilmektedir.

*Yaprak gazel olmuş durmuyor dalda
Vefasız güzelden bize ne fayda
Bu ay da olmazsa gelecek ayda
Ölürüm vazgeçmem sevdiğim senden*

Sonbahar mevsimi ayrılığı, kederi, acıyı, ölümü temsil ederek benzi sararan yapraklarıyla hüznü bir zaman dilimini çağırıştırır. Nasıl ki sararıp solan bir yaprak dalda tutunamıyorsa bir sevgilinin yüreğinde de vefasız bir yâr tutunamaz. Sevgilinin bu vefasızlığına karşılık da çektiği acı bir hayli fazladır. Fakat çekilen bu acı “kutsal” sayılarak “serden geçirim, yardan geçmem” şeklinde âşığın dilinde dolaşmaktadır. Sonbaharın öldüren rüzgârına ve çürüten yağmurlarına inat, sevgilinin gönlü her zaman bir bahar mevsimidir. Çünkü o, sevdiğine her bahar mevsiminde yeniden âşık olur ve her gününü ona kavuşma ümidi içinde geçirir. Yunus Emre'nin de “Boyandım rengine solmazam ayruk / Âşıkım, âşıkım, ölmezem ayruk” diye ifade ettiği üzere âşık sonbahar rengine bürünse de ölene kadar sevgilisi için bahar mevsimi gibi rengarenk ve capcanlı olacaktır.

*Yeşil ördek gibi daldım göllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp gidem gurbet ellere
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Bu türküde gönlü yaralı âşık, dilinde hasret sözcükleriyle sevdiğini aramak için diyar diyar dolaşmaktadır. Yaban ördeğinin göllere dalıp çıkması gibi o da aşk deryasına dalarak sevdiği için yok olmayı dahi göze almaktadır. Yok olmasına karşılık da yarından kendisini hiçbir zaman unutmamasını istemektedir. Aşk bâdesini içen âşığın bir arayış içerisinde olduğunu, “başım alıp gidem gurbet ellere” dizesinde açıkça görmek mümkündür.

*Pervane ateşten sakınmaz canı
Uğruna koymuşum başı bedeni
Doldur tüfeğini hedef al beni
Yaram doksan dokuz yüz olur gider*

Edebiyatımızda anlatılan bir “şem u pervane” hikâyesi vardır. Bu hikâyede aşkın deryasına dalmak isteyen pervane, “şem”in yani mumum etrafında dalmak ister. Çünkü mumun ucundaki ateş, onu celb ederek ona çekici görünür. Böylelikle pervane, ateşin içine kendini atarak aşkın hazzını yaşamak ister. Aşk sarhoşu olan bu böcek “aşkın

yanmaktan ibaret olduğunu” bilerek kendini ateşe atar. Ateşe girince de bütün vücudu kıpkırmızı olur; fakat o bu halinden oldukça memnundur. İşte âşık edebiyatımızın en büyük temsilcilerinden biri olan Âşık Veysel de “pervane”yi sevgiliye benzeterek onun yârine olan sevdasını dile getirmekte ve bu uğurda canını seve seve feda edeceğini ifade etmektedir. Türkünün sözlerinden anlaşıldığı üzere, sevdiği için her şeyi yapmaya hazır olan bu âşık, kendi canını dahi hiçe saymaktadır. Çünkü onun yüreği bir yangın yeridir ve derdi de başından aşkındır. İnsanı kaptan kaba koyan bu dert, gerçekten de ateşte yanmayı göze alacak kadar yürekli olmayı gerektirir. Bu derdi de ancak canını ateşten sakınmayan ve başını, bedenini sevgilinin uğruna koyan gerçek sevgililer çekebilir.

*Çaya indim taşı yok
Yüzük buldum kaşı yok
Havada bir kuş gördüm
Benim gibi eşi yok*

*Çaya indim çay susuz
Mahmur gözler uykusuz
Ellerin yâri gelmiş (oğul)
Hani bizim hayırsız*

Yalnızlık, âşığın sırtındaki kamburu, boğazında düğümlenen hıçkırığı, gözlerinin fersizliği, derin derin iç çekişleri ve çaresizliğidir. Bu türküde yalnızlığı yaşayan âşık, hayırsız olan bir yâri sevmekte ve özlemektedir. Dokunulsa ağlayacak gibi bir hâli olan bu âşık, etrafında yalnızlığa dair her ne varsa görmekte ve kendi derdine yine kendisi yanmaktadır. Çayın taşsız kenarlarına, kaşsız yüzüğüne ve eşsiz kuşlara bakınarak kendisindeki bu eksikliği onlarda da görmekte ve bu haline karalar bağlamaktadır. Uykusuz gözleriyle, dalgın bakışlarıyla da yârinin yolunu gözleyerek onun kendisine dönmediğinden şikayet etmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, “Sivas türkülerindeki sevgili teması” üzerinde durulmuştur. Sivas menşeli olan bu türkülerde, sevgili için yakılan Sivas türküleri bir hayli fazladır. Bu türkülerde ‘âşık’; sevgilisinin “gül yüzüne, kalem kaşına, tatlı diline, fidan boyuna, kınalı ellerine, yüzüne tel tel dökülen zülüflerine” vurgundur.

Kadın olsun erkek olsun, türkülerde konuşan insanların özelliklerini açıkça görmek mümkündür. Türkülerde kadın; gözleri sürmeli, elma yanaklı, suna boylu, gamzeli, ay yüzlü, kömür gözlü, ak göğüslü, ince belli; al duvaklı ve başı taçlı, giyimine özen gösteren, basma fistan giyen; sevgilisinin nişanını koynunda taşıyan, gurbet ellere düşüren, güllere, menekşelere koku dağıtan, derin derin sevdalara dalan, bazen de vefasız, acımasız, hayırsız olan bir sevgiliyken; erkek, güzel üstüne güzel sevmeyen, nazlı yare meyli çok olan, ela gözlü yare kaş olan, bacısı güzele kardeş olmak isteyen, yarine vurgun, yarini öpmeye kıyamayan, kalem tutan ellere kurban olan, şirin dillere şekerler ezen, yar elinden zehir içecek kadar yürekli, yarinin ardı sıra koyun gibi meleyen, sevdiği için günde on çeşit giyen, küçükten yar seven, yarini görünce coşup dalgalanan, ona yeniden sevdalanan, Mecnun olup çöle düşen bir sevgilidir.

KAYNAKÇA

- [1] Başgöz, İlhan (2008), *Türkü*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- [2] Bekiroğlu, Nazan (2010), *Yol Hali*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- [3] Boratav, Pertev Naili (1969).
- [4] Boratav, Pertev Naili (1988), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 5. baskı, İstanbul:
- [5] Gerçek Yayınevi.
- [6] Gürbüz, Faruk (2010), *Suskun Deniz*, İstanbul: Eşik Yayınları.
- [7] Gözaydın, Nevzat (1989), “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, 445-450, Haziran.
- [8] Kaya, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- [9] Korkmaz, Zeynep (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [10] Özbek, Mehmet (1981), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- [11] Türk Dil Kurumu (2009), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.